

Renässansens epik

Torquato Tasso

1544-1595

ur *Det befriade Jerusalem*

Eposet Det befriade Jerusalem handlar om krig mellan kristna och muslimer om Jerusalem under korstågstiden. Men stridsscenerna är – till skillnad från t.ex. i Iliaden – långt ifrån råa. Tro och ära är förstas viktiga drivkrafter hos berättelsens personer, men en än starkare drivkraft är nog kärleken, främst mellan den kristne riddaren Tankred och den muslimska sköldmön Clorinda samt mellan den arabiska trollkvinnan Armida och den kristne kämpe Rinaldo.

Ett av berättelsens bästa avsnitt är den sextonde sången, som skildrar Armidas och Rinaldos vistelse på en ö långt ute i världshavet samt hur Rinaldo förs därifrån. Armida har tidigare lurat en mängd kristna riddare i en fälla, senare fallit för Rinaldo och nu fört honom

till sin ö. Ön är förtrollad genom hennes konst, och Rinaldo är helt snärjd av hennes skönhet, förtrollning och lustkänslan på ön. Riddarna Karl och Ubald har blivit utvalda att hämta hem Rinaldo till kriget; de har av en trollkunnig man fått instruktioner om hur de ska komma dit och sedan gå tillväga för att bryta förtrollningen som binder Rinaldo.

Naturens skönhet och lustkänsla som härskar på ön är överväldigande; tillvaron där präglas till fullo av renässansens återkommande maning att älska idag medan tid är eftersom du imorgon kan vara död. Rinaldos och Armidas kärlek är därför mycket sensuellt framställd. Och här samspelar konst och natur på högsta – och skönaste – nivå. Det är ett av konstens credon: konstverket ska vara så naturligt och välgjort att man inte ska se att det är konst.

Mot ett sådant liv, där lustkänslan tillåts styra, står förmågan att låta förnuftet, plikter och dygder verka. Det är kapitlets centrala tema. Rinaldo återvinner sitt förnuft och känslan för sina plikter. Armida fylls däremot av raseri när Rinaldo kommer till sans och väljer att åka; hon är fortfarande helt uppfylld av känslor och lust.

Diktverket är skrivet på versmåttet ottave rime, strofer om åtta femtaktiga rader med rimflätningen abababcc. Översättningen av Carl Anders Kullberg är från 1860; språket kan därför kännas lite ansträngande att läsa. Avsnittet nedan är dock bearbetat för att få texten lite smidigare. Några pluralböjningar i preteritum har hängt kvar i radsluten på grund av rim och rytm. På grund av det lite äldre språkbruket och Tassos stora konstnärlighet föreslås rätt långsam läsning.

ur Sextonde sången

Sammanfattning strof 1-8: Riddarna Karl och Ubald har anlänt till ön och nu kommit fram till Armidas slott. De lyckas ta sig igenom en labyrinth och kommer ut i en lustpark.

9

Och när de letat sig igenom hela irrgången, vilken fågring ögat slår!
Här glittrar vatten, och kristaller spelar
bland blommor, örter, gräs, i skiftrik vår;
solglänsta kullar, skumma dälдер felar
ej här, ej grottor, skog; för blicken står
allt fram med ens; och vad som mest förhöjer
konstverket är att konsten ej sig röjer.

10

Här tvång och frihet sammansmält de finna,
och pynt och mönster – allt naturligt är.
Natur tycks konsten här; sin härmarinna
i skämtsam lek naturen härmar här.
Ja, luften själv av platsens tjustrarinna
här göts – den luft som träden blomsterklär;
här frukt med blom är evigt sammanväven:
när blomman knoppas, mognar frukten även.

11

På samma stam, bland samma löv här klänger
det unga fikonet med gamla ren;
i gyllne dräkt det mogna äpplet hänger
bredvid det gröna än, på samma gren;
i yppiga girlanger rankan tränger
sig högt mot solen, värmd av hennes sken;
här bär den druvor gröna, här de gunga
i guld och purpur, ren av nektar tunga.

12

En vingad skara mellan löven tjustrar
med sina sångers ömma tävlingsstrid.
Den sakta fläkt som blad och bölja krusar
gör kvittret till musik som dallrar blid.

När sången tystnar, högt då vinden susar,
som tynar av när sången sen tar vid;
om slump, om konst – än tycks det samklang
vara,
än tycks de växelvis varandra svara.

13

Bland dessa fåglar syns där en med vingar
i brokig skiftning, näbben purpurklar;
han löser tungans band och så den svingar
att rösten som då hörs en likhet har
med mänskopråk; med sådan konst nu klingar
hans stämmas tal – ett underverk det var.
Vid dessa ljud de andra fåglar tystnar,
och vindens fläktar stannar upp och lyssnar.

14

”Se”, så han sjöng, ”hur blyga rosen drömmer
i knoppning ännu och jungfruligt ler!
En hälft hon yppar och den andra gömmer,
mer skön, det tycks, när mindre hon sig ter.
Nu blottar hon för oss sin barm och tömmer
sin rikedom; sen vissnar hon – ej mer,
ej mer densamma, van att hyllning röna
av tusen älskare och tärnor sköna.

15

Så flyr, med flykten av en vårdags stunder,
från mänskolivet blomman – ack! så brått.
Väl kommer maj igen med gröna lunder,
men inte livets grönska mer sen det förgått.
Så plocka rosen förrn den dag går under
vars morgon lyser nu så klart, så blått!
Ja, plocka kärleks ros då än hon varar,
och kärlek ännu kärlek ömt besvarar.”

16

Han teg. Samstämmigt kören återtager
liksom till bifall sina sånger här.
Nu duvans kyss fördubblas, kärlek drager
vart djur på nytt med trängande begär.
Det tycks som järnhård ek, den kyska lager

och hela lövbeklädda släktet där,
det tycks som jorden, vattnet känner, andas,
och kärleks trånad i dess suckar blandas.

17

Bland dessa ömma melodier, dessa
all ljuva lockelser som kring dem sker,
går riddarna nu fram, och hårt de pressar
sitt hjärta till för frestelsen som ler.
Bland löven spejar de och blicken vässar;
den ser, den tror sig se – nej, nu den ser
helt klart var älskarn vilar med sin sköna,
i hennes armar han, hon i det gröna.

18

Från barm och skuldror halkat florets dimma;
till lek åt vinden lockarna hon bjöd.
Av vällust smäktar hon, en pärlrik imma
av silverdagg ligger på kinden röd.
Likt strålen i en våg ses löjet glimma
i fuktigt ögonpar med åtråns glöd.
Hon har hans huvud i sitt knä, hon böjer
sig ned, hans anlet sig mot hennes höjer.

19

Med girigt öga slukar han sin lycka,
och frossar, ständigt hungrande igen.
Hon ömt sig lutar för att kyssar trycka
än på hans ögon, på hans läppar än.
Han suckar nu så djupt att man kan tycka
hans själ flyr in hennes och med den
förenar sig och sammansmälter. De båda
fördolda riddarna får detta skåda.

Sammanfattning strof 20–27: Armida beskådar sig och sin förtrollande skönhet i en spegel (en kontrast till när Rinaldo ser sig själv i en vapensköld som fungerar som spegel i strof 29–30 nedan). Armida går sedan för att ägna sig åt trolldom. De två gömda riddarna träder fram.

28

Likt stolta hingsten, som från strid och fara
tillbaka vänt, vid kamp och seger van –
nu lös och vrenskande bland ungföls skara
han betar sysslolös på ängens plan;
men hörs trumpeten, ser en blixst han bara
av vapen, strax han gnäggar, reser man;
till strid han längtar ren, vill ryttarn känna
uppå sin rygg, och fram på fältet ränna –

29

så riddarn plötsligt ur sin dvala spritter
när vapnens glans hans öga träffat har.
Det djärva mod som än i hjärtat sitter
upp som en blixst vid deras åsyn far,
fastän förvekligt av kärlekskvitter –
av fröjd berusat djupt det insövt var.
U bald går fram och håller upp den klara
skölden av diamant mot honom bara.

30

En blick han kastar i den blanka runden
och ser då äntligen hurdan han är:
med hår och mantel doftande lik lunden,
i kvinnoprål utsirad, står han där;
och fortfarande svärdet – fast för stunden
med bjäfs och grannlåt pyntat ut! – han bär;
mer som en gagnlös prydnad tycks det hänga,
än som ett redskap att i striden svänga.

31

Likt en som tyngd av sömn, av drömmar dårad,
till sans blir väckt, bedövd länge nog,
han vaknade, av denna synen sårad.
Men att sig sådan se han ej fördrog.
Han sänkte blicken, utav blygsel tårad;
förtärd av skam han den mot jorden slog.
Han skulle önskat under havets bölja,
i eld, i jordens djup sin nesa dölja.

32

Då säger Ubald: ”Vet att Asien hela
till härnad rustat mot Europa går!
Alla som dyrkar Kristus och vill dela
på äran väpnad uti Syrien står.
Du, Bertholds son, vill du då ensam fela,
gömd bortom jordens gräns i dessa vrår?
En värld i rörelse kan ej dig röra,
en trollmörs riddare – o skam att höra!

33

Vad sömn, vad dvala lyckades betvinga
ditt mod? Vad feghet håller här dig snärd?
Upp! Gottfrid kallar dig, ditt namn hörs klinga
i härens mun, dig väntar segersnär.
Kom, ödets krigare, att verket bringa
till lyckligt slut! Kom, ljunga med ditt svärd,
som förr du gjort, mot dessa hednahopar!
Och som en storm du dem från jorden sopar.”

34

Han teg. Förvirrad ynglingen sig kände.
Han stod där stum, och ej ett steg han tog.
Men snart i ädel harm sig blygseln vände,
i krigisk harm, och vilt hans hjärta slog.
En högre rodnad på hans kinder brände
och dem med eld och flamma överdrog;
de tomma prydnader, de lumpna smycken,
hans träloms vittnen, sliter han i stycken.

Sammanfattning 35–38: Uppväckt ur förtrollningen ilar Rinaldo bort från lustparken mot stranden. Armida upptäcker det och springer efter.

35

Och bort han ilar därifrån, och redan
han labyrintens nät tillryggalagt. –
Emellertid Armida varsnar nedan
palatsets port till marken sträckt dess vakt.
Hon anar först, och blev förvissad sedan,
att hennes älskling flydde med all makt;

hon ser (o grymma syn!) åt nöjets boning
hur rymmarn vänder ryggen utan skoning.

36

Hon ville ropa: Grymme, övergiver
du mig? Men rösten hämmas utav kval,
och sorgen hennes ord tillbakadriver,
att återljuda hemskt i hjärtats sal.
Den arma! Trots all hennes trolldomsiver,
en högre makt nu hennes fröjder stal.
Hon ser det, ack! och intet medel finner
att honom fångsla – hennes konst försvinner.

37

Allt vad av trolldomsång hörts och formler slika
ifrån tessalisk häxas leda mund;
vad stjärnan kommer ur sin ban att vika,
och spöken manar upp ur jordens grund:
allt känner hon; men här tycks konsten svika,
och avgrund själv är ljudlös denna stund.
All möda fåfång är. Då vill hon pröva,
om skönhets tårar mera trollmakt öva.

38

Hon springer, glömsk av återhåll och ära –
ha! var är nu triumfens stolta skick? –
Hon, som var van att Amors spira bära
och styrde i hans rike med en blick.
Till övermod gick hennes högmod nära:
att älskas själv, då älskarn hat blott fick,
var hennes kärlek, stolt av eget värde
och dessa ögon, vilkas eld förtärde.

39

Försmädd, föraktad och förskjuten hastar
hon efter honom som henne försmår;
sin skönhets värde som han nu förkastar
vill hon förhöja genom ögats tår.
Hon ilar fram; ej spåda foten rastar
bland skrovlig is, bland klippbeströdda spår.
Enär han stranden nått, kan vågor höra,
hon ropar fram sitt bud till riddarns öra.